

Maksim Gaspari

slovenski slikar, ilustrator in karikaturist

Maksim Gaspari, rojen 26. januarja 1883 je bil prvorojenec Selščanke Ivane, roj. Švigelj in Karnijca Jakoba Gasparija. Prva leta osnovne šole je obiskoval Begunjah, iz otroških let poznamo njegovo ilustracijo legende o Jernejevih muhah oz. o Turkih v Begunjah. Po zgodnji materini smrti (ko je bilo Maksimu dvanajst let) in finančnem polomu, ga je oče v vzgojo zaupal teti, ki ga je najprej šolala na realki v Ljubljani, kasneje pa preusmerila v trgovski poklic, za katerega naj bi se izučil v Kamniku pri trgovcu Murniku.

Družinska hiša Gasparijevih.

Njegova reklama za slanik je pritegnila mecena, dr. Josipa Nikolaja Sadnikarja, ljubiteljskega slikarja, da se je odločil mlademu obetavnemu umetniku odpreti pot umetnosti in podpreti njegovo šolanje.

Izobraževanje je začel na Umetnoobrtni šoli v Ljubljani kot izredni učenec Josipa Vesela. Leta 1902 je hrati s Hinkom Smrekarjem prišel na Dunaj in se preizkusil na sprejemnih izpitih za Akademijo, žal takrat neuspešno. Priprave na sprejemne izpite je nadaljeval na zasebnih šolah in tako mu je uspelo že v naslednjem šolskem letu postati študent dunajske Akademije.

Že v prvem letu bivanja v avstroogrski prestolnici je skupaj s somišljeniki umetniki in študenti osnoval jugoslovansko društvo Vesna. Člani društva so bili poleg Gasparija še njegova tesna prijatelja Smrekar in Birolla, Hren, Peruzzi in Meštrovič. Vodilo družbe je bilo *Od naroda za narod*, ideja ljudske, vsem razumljive in dostopne umetnosti, ki se je oblikovno sicer zgledovala po dunajski secesiji, vsebinsko pa ilustrirala domačijske prizore slovenskega in slovenskega sveta, v karikaturi okarakterizirala.

To razglednico je Gaspari poimenoval Mati Slovenija.

Ob zibelki, 1917.

Vaška svatba.

Jurjevanje, 1924.

zirala politično in kulturno dogajanje prelomnega časa v Evropi. Iz dunajskega časa so nam znana mnoga ilustrirana pisma in razglednice, ilustracije, pa tudi njegov avtoportret v obliki triptihona, ki ga je kasneje obrezal, da poznamo le njegovo podobo s klobukom. Le-ta slika je bila predloga kiparskemu portretu, ki danes stoji v umetnikovi rojstni vasi in ga je oblikovala akademska kiparka Milena Braniselj.

Maksim Gaspari se je leta 1908 vrnil v Kamnik, kjer si je pri Sadnikarju uredil atelje. Leta 1911 se je poročil s Frančiško roj. Wurzer iz Bistrice v Rožni dolini na Koroškem. V zakonu so se jima rodili sin Oton in hčeri Štefanija Vida ter Breda. Nekaj časa je ustvarjal na njenem domu.

Mnoge Gasparijeve razglednice so postavljene v veličastno kuliso Alp, ki jih je umetnik lahko vsak dan objel s pogledom, fotografsko preslikal ali pa še raje po domišljiji preoblikoval v prijetno slovensko ljudsko vzdušje, kjer se srečujejo zaljubljeni pari, tekajo otroci, se odvijajo ljudski običaji in slavijo cerkveni prazniki. V delih je ohranjal svojo hudomušnost in neredko z verzi iz ljudskih pesmi ali pregovori podčrtal vsebino likovnega dela.

Življenje na Koroškem ga ni pustilo hladnega v času plebiscita in bil je vključen v projugoslovansko propagando, za katero je oblikoval plakate, letake, razglednice.

Maksim Gaspari je svoj slikarski in risarski talent razdajal mladim rodovom kot profesor na državni gimnaziji, na umetniški šoli Probuda ter na strokovni šoli grafičnih obrti (vse v Ljubljani). Leta 1928 je bil imenovan za restavratorja etnografskega muzeja v Ljubljani in ostal na tem mestu vse do

upokojitve. Kot restavrator se je vsak dan srečeval z ljudskimi motivi, zgodbami, običaji in legendami, ki jih je oživil v svojih nešteti razglednicah in v svojih slikarskih delih. Imenovan je bil za častnega muzejskega delegata, odlikovan s Prešernovo nagrado, Levstikovo nagrado in častnim članstvom v SAZU-ju. Ob njegovih jubilejih so bile postavljene velike retrospektivne razstave, v počastitev njegovega dela in zahvalo za popularizacijo upodabljalne umetnosti.

Zapuščena, 1917.

Leta 1941 je žena Frančiška umrla. Že naslednje leto se je poročil s Kranjskogorčanko Olgo Jurca, s katero sta skupaj dočakala starost. Po vnovični poroki se je oddaljil od otrok iz prvega zakona, čeprav so še vedno imeli radi svojega apaja. Vida, Breda in Oton se spominjajo, da jih je uporabljal za modele, kako si je skiciral krajine, vedno imel

Lastna podoba s pipo, 1951.

Dekle ob čebelnjaku, 1925.

Predloga za Ljubljanski zvon, 1905.

Bogati ženin, 1917.

denar za kavo s prijatelji in se hkrati komaj prebil čez mesec. Vrednost njegovega življenja je bila v umetosti, ne v denarju.

Dela Maksima Gasparija v Slovincih že od nekdaj krepijo narodno zavest in ponos na svojo nošo, pokrajino, običaje in posebne like iz straodavnih zgodb. Hudomušni, hrepeneči, zaskrbljeni in zaljubljeni liki so živi v hribovitih, goratih in vaških pokrajinah v vsakem letnem času s svojo šego, praznikom, vsakdanom. Selščani v delih domoljubno prepoznavamo svojo vas kot tisto, ki je služila kot kulisa za Žegen, Harmonikarja in dekle, Starko zimo, Kožuharje in številne razglednice. Težko rečemo, da gre za fotografsko upodobljeno vas in njene ljudi, lahko pa si predstavljamo, da je v njem vedno odsevala njegova rojstna vas kot prijetna podoba srečnega podeželskega življenja.

Njegovo navezanost na Selšček izpričujejo izleti z bratom Tonetom, razglednice in pisma, ki jih je pošiljal vaščanom ali pa naročal v njih pozdrave svojim prijateljem iz otroštva. Z dajanjem vrednosti svoji rodni vasi, se je prikupil vaščanom še

Velika noč, 1917.

Harmonikar in dekle, 1917.

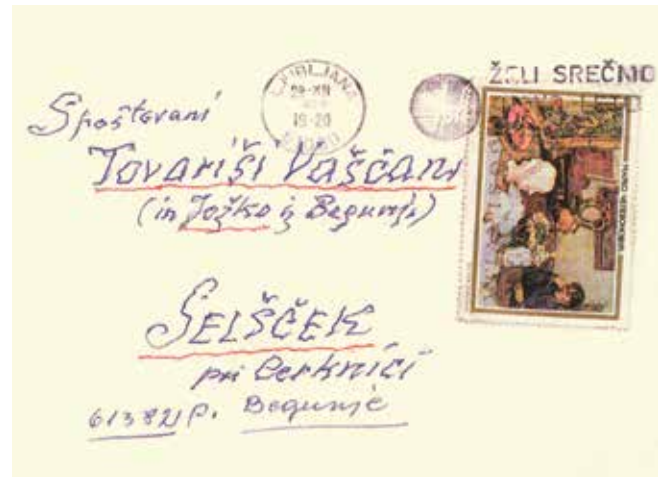
bolj in le redki so se obotavljali pri odločitvi, da bi na pročelje svoje hiše razstavili hišno ime, ob katerem je reprodukcija poljubne njegove razglednice, ki po pokrajini spominja na Menišijo.

Lik uglajenega gospoda z dežnikom, ki pogosto nastopa na Gasparijevih slikah, je menda povzet po njegovem prijatelju, sovaščanu Janku Šviglju - izobražencu, ki se s svojim obnašanjem, obleko in navadami vtisne v spomin in izstopa iz vaške rutine. Mnogo Gasparijevih slik upodablja motiv Slovenske madone - slovenske matere v narodni noši, ki drži dete v rokah ali pa ga ziblje v bogato okrašeni zibki. Na njegovih slikah prevladuje gorenjska narodna noša, posebno ljubezen in zanimanje je izkazal tudi obrobni delom Slovenije.

Ne smemo pozabiti njegovega ilustratorskega opusa, ki zajema najrazličnejše ilustracije otroških slikanic in prvih šolskih čitank, strokovnih knjig in koledarjev, pratik in pesmaric. Njegova ilustracija je krasila Ljubljanski zvon (mesečnik za književnost in prosveto) od 1905–1909. Reprodukije platen in razglednic so še danes priljubljen motiv na koledarjih.

Maksim Gaspari pred spominskim obeležjem, leta 1973.

Gaspari je večkrat naslovil pisma na prebivalce Selščeka ali na Jožka iz Begunj.

Narodne jaslice.

Slikice, ki jih je ustvarjal pred smrtjo.

Reklama za slanik, ki je Gaspariju spremenila življenje.

Posebno zanimiv poskus so *narodne jaslice*. Papir se je pritrtil na karton, figurice svetih oseb in slovenskih pastirjev so izrezljane iz pole in pritrjene na paličico, ta pa se umesti v zeleni mah. Marija in Jožef sta preprosta podeželena v slovenski narodni noši, ki skrbita za dete v hlevčku. Klanjajo se pastirji in pastirice, ki hitijo v iz vseh vetrov, naslikani iz različnih pogledov. Sveti trije kralji so predstavljeni kot Slovenec, Hrvat in Srb. Tudi mesto ni mesto zlatih kupol Jutrivega, temveč slovensko srednjeveško mestece s cerkvicami in gorami v ozadju. Posebnost je še kočija z gosposkim parom, sicer pa tako domačijske jaslice niso bile dobro sprejete, češ da se v njih izgublja duh božične skrivnosti.

S staranjem in boleznijo se je tudi Maksimu Gaspariju krhala poteza. Sam je potožil, da ga roka ne uboga več, da se mu trese, kar je poznati na njegovih starjših delih, kjer risba ni več tako tekoče jasna kot v njegovi zlati dobi. Pred zaključkom življenja naj bi se vse njegove poteze zlivale v podobo lobanje, smrti, ki ga je 14. novembra, leta 1980 vzela iz tega sveta, nam pa v trajen spomin zapustila njegova dela.

Kako se domačini lahko poklonimo umetniku, ki nas vsak dan znova opozarja na domoljublje in veselje do življenja, na odprt pogled za preprost in iskren svet? Spominsko obeležje je bilo na domačijo vzdano že leta 1973. Na pobudo Marjana Mančka, ilustratorja, živečega v Selščku, je bila po njem poimenovana podružnična šola v Begunjah v Osnovno šolo Maksima Gasparija.

Da bi imel toliko svojega sveta, da bi lahko nanj glavo položil, pa nikjer drugje ne bi bil kot v Selščku! se uresničuje z odprtjem spomenika. Tenkočutno

slikarsko oko Maksima Gasparija bo opazovalo Selščane prav v središču, blizu rojstne hiše.

*Doprski kip Maksima Gasparija.
Delo akademske kiparke Milene Braniselj.*

Literatura in slikovno gradivo:

ustni vir: g. Jože Meden, zbiratelj del Maksima Gasparija in njegov osebni znanec.

Stane Mikuž, Maksim Gaspari, Ljubljana, 1997.

Janez Bogataj, Stanislav Čičerov, Maksim Gaspari. Bogastvo razglednic. Ljubljana, 2000.

Katalog ob odprtju razstave ob umetnikovi 93-letnici v Kulturnem centru v Velenju, april 1976.

Anica Cevc, Vera Baloh, Maksim Gaspari 1883–1980. Katalog ob retrospektivni razstavi v Narodni galeriji v Ljubljani, Ljubljana, 1986.

Ivan Sedej, Maksim Gaspari. Katalog galerije Avsenik, marec 1989. Ljubljana, 1989.

Ivan Sedej, Maksim Gaspari. Obzornik 69. Ljubljana, 1969.

Niko Kurent, Razglednice Maksima Gasparija. Katalog Slovenske izseljenske matice. Veljenje, 1989.

Stane Mikuž, Maksim Gaspari in Kamniško mesto. Katalog Kamniškega muzeja. Kranj, 1973.

Niko Kurent, Marjan Marinšek, Gasparijeve razglednice. Velenje, 1986.

Ivan Sivec, Slovenska pravljica Maksima Gasparja. Povest o Gasparijevem življenju ter dokumentarno gradivo. Prva knjiga. Koper, 2007.

Marjan Marinšek, Slovenska pravljica Maksima Gasparija. Gasparijeve razglednice, ilustracije in jaslice. Druga knjiga. Koper, 2007.

Razstava Maksim Gaspari 11. 6.–24. 10. 2010, Pristava Bled. Galerija Deva Puri.

Brošura razstave 130. obletnice rojstva Maksima Gasparija. Knjižnica Jožeta Udoviča, Cerknica, januar 2013.

Pripravi: Maruša Brozovič.